

Mieszkańcy Ziemi Olkuskiej dla Niepodległej

W dniu 11 listopada 2020 r. obchodzimy Święto Niepodległości Polski.

W dzieło odzyskania niepodległości przez Polskę 102 lata temu, olbrzymi trud włożyli mieszkańcy Ziemi Olkuskiej, w tym uczniowie Szkoły Rzemieśniczej Olkuszu przy ul. Górniczej.

Przypomnijmy ich pracę i ofiarę krwi w tych trudnych ale jakże pełnych nadziei latach.

Olkusz w czasach zaborów rozwijał się pomyślnie. Społeczność Ziemi Olkuskiej działała na rzecz odzyskania niepodległości Polski gospodarczo, politycznie, społecznie i zbrojnie.

W 1885 r. przeprowadzono przez Srebrne Miasto **linię kolejową Iwanogrodzko- Dąbrowską**, która łączyła Dąbrowę Górniczą z Dęblinem.

W 1907 r. austriacki przemysłowiec Peter Westen w 1907 r. założył w Olkuszu **fabrykę naczyń emaliowanych**.

W 1900 r. powstała olkuska Szkoła Rzemieśnicza – jedna z trzech takich szkół w Królestwie Polskim, obchodząca w 2020 r. 120-lecie swojego istnienia.

W Olkuszu powstawały **organizacje społeczne**.

W 1878 r. założono **ochotniczą straż pożarną**.

Działała **Resursa Obywatelska** – miejsce spotkań w celach patriotycznych, oświatowych odczytów i koncertów.

W 1906 r. zawiązano **chór kościelny** a w 1910 powstała olkuska **orkiestra dęta**.

W 1911 r. powołano **olkuskie koło Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego**.

Na grobie płk. Francesco Nullo postawiono pomnik.

W dn. 28 lipca 1914 r. w związku z wybuchem I wojny światowej, Rosjanie opuścili Olkusz.

Jak przekazują najstarsi mieszkańcy Olkusza, na dzień przed opuszczeniem Olkusza, Rosjanie urządzali sobie pożegnalne przyjęcia i powtarzali:

„Jutro będziemy uciekać, bo jutro przyjdą Austriacy”.

Grupa Olkuzan utworzyła wówczas **Komitet Bezpieczeństwa Publicznego**, skład którego stanowili: Jan Stachurski - burmistrz, Stefan Buchowiecki, Jan Jarno, Wincenty Kipiński, Aleksander Machnicki, Antoni Minkiewicz oraz Antoni Okrajni. Zostały powołane **sekcje: porządkowa, spożywcza, sanitarna, skarbowa, sądownicza i budowlana oraz milicja obywatelska**, której naczelnikiem był Jan Jarno- społecznik, autor pomnika, prowadzonego do 1920 r.

W sierpniu 1914 r. w Olkuszu powstał **punkt werbunkowy Legionów Polskich**, który prowadził dr Stefan Buchowiecki.

W tym też roku na terenie Ziemi Olkuskiej rozgrywała się **bitwa jurajska** pomiędzy armiami: rosyjską, niemiecką i austro-węgierską. Zginęło w niej ok. 140-160 tyś. żołnierzy.

W dniach 17-19 listopada 1914 r. na polach pomiędzy miejscowościami Krzywopłoty, Bydlin i Załęże, odbyła się krwawa **bitwa pod Krzywopłotami**, nazwana przez Józefa Piłsudskiego „Krzywopłockimi legionowymi Termopilami”, która miała **strategiczne znaczenie dla walk o odzyskanie niepodległości Polski**. Legiony Józefa Piłsudskiego zatrzymał wówczas rosyjskie natarcie. W bitwie polegli m. in. porucznik Stanisław Paderewski (brat Ignacego Paderewskiego – pianisty, społecznika i polityka) oraz Wawrzyniec Pączek – olkuszanin.

Z początkiem 1915 r. w **Sławkowie powstał Departament Wojskowy Naczelnego Komitetu Narodowego**, pod kierunkiem ppłk Władysława Sikorskiego. Instytucja ta wydawała odezwy, rozprawiała ulotki patriotyczne, zorganizowała oficjalne **obchody rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego, które odbyły się w Olkuszu, Sławkowie, Bolesławiu i Krzykawce**.

W 1915 r. w Olkuszu powstała **I Olkuska Drużyna Skautowa im. Tadeusza Kościuszki oraz Żeńska Drużyna Skautowa im. Emilii Plater**. Obie te drużyny podlegały Polskiej Organizacji Skautowej.

Drużyna skautowa prężnie działała w olkuskiej Szkole Rzemieślniczej.

Skauci uczestniczyli w ćwiczeniach wojskowych, których celem było przygotowanie do udziału w walkach o niepodległość Polski.

Drużynom świadczył pomoc organizacyjną i finansową **Patronat Skautowy**.

W dn. 15 marca 1915 r. powołano w Olkuszu **Ligę Kobiet Pogotowia Wojennego**, której celem była pomoc żołnierzom i ich rodzinom. Przewodziła jej Wieńczysława Buchowiecka.

Od 1915 r. na terenie Ziemi Olkuskiej działała **tajna Polska Organizacja Wojskowa (POW)**, pod kierownictwem Antoniego Minkiewicza, której celem była działalność wywiadowczo-dywerysyjna.

W 1916 r. panie z Ligi Kobiet założyły **muzeum pamiątek związanych z legionistami**.

W tym też roku w Olkuszu powołano **Komitet Ratunkowy Powiatu Olkuskiego**, który wydawał swoje **pismo – „Kronikę Powiatu olkuskiego”**, w której pisał m. in. **pierwszy Dyrektor – Polak olkuskiej Szkoły Rzemieślniczej, inż. Stanisław Bac**. Cele Komitetu, to: działalność charytatywna, opieka nad szkolnictwem i kulturą.

Od 1916 r. w Olkuszu działało **Towarzystwo Muzyczno Dramatyczne „Hejnał”** (to nie był chór parafialny), **któremu olkuska Szkoła Rzemieślnicza udostępniała salę na próby**.

W 1916 r. za zgodą władz austriackich, na obszarze ziem zaboru rosyjskiego, powoływano samorządy lokalne.

W dniu 28 listopada 1916 r. Rada Miejska w Olkuszu wybrała burmistrza Karola Radłowskiego a Józefa Gurbiela – na v-ce burmistrza.

W drugą rocznicę bitwy pod Krzywopłotami, **w listopadzie 1916 r. Olkusz odwiedził wódz Legionów Polskich Józef Piłsudski, który w dniu. 20 listopada złożył wizytę w olkuskiej Szkole Rzemieślniczej.**

"Sztuka łamania przeszkód najczęściej jest sztuką
nieuważania tego czy owego za przeszkodę".

Józefowi Piłsudskiemu towarzyszył kapelan Legionów, biskup dr Władysław Bandurski.

Obaj dostojnicy dokonali pamiątkowego wpisu do Księgi Protokołów Rady Pedagogicznej:

"Sztuka łamania przeszkód najczęściej jest sztuką
nieuważania tego czy owego za przeszkodę".

Józef Piłsudski

"Niech Bóg błogosławi pracy podjętej dla wychowania
młodego pokolenia w cnotach obywatelskich, w sumienności
i umiłowaniu Matki Ojczyzny".

dr Władysław Bandurski Biskup

W 1916 r. założono w Olkuszu Męskie Gimnazjum, a w 1917 r. powstało Liceum Żeńskie.

W dniu 30 stycznia 1916 r. na rynku w Olkuszu w sposób uroczysty zawieszono „tarczę legionów”, której wykonawcą był artysta, nauczyciel olkuskiej Szkoły Rzemieślniczej Władysław Turbas.

Każdy, kto dał kwotę pieniędzy na fundusz przeznaczony dla wdów i sierot po poległych legionistach, wbił do Tarczy Legionów Olkuskich ozdobny gwóźdź.

W 1917 r. połączono księgozbiory olkuskiej Resursy Obywatelskiej, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Ligi Kobiet i **założono Bibliotekę Publiczną w Olkuszu** – pierwszą w powiecie bibliotekę takiego typu.

W tym też roku **powołano w Olkuszu Towarzystwo „Piechur”**, którego celem było przygotowywanie młodzieży do służby wojskowej.

Również w 1917 r. Olkuska Ochotnicza Straż Pożarna powołała **Olkusko-Miechowski Związek Floriański.**

Natomiast **Żyd Lejb Frajlich założył organizację „Postęp”, bibliotekę i czytelnię, wokół których skupiało się intelektualne życie Żydów z Olkusza.**

W 1917 r. z inicjatywy Dyrektora olkuskiej Szkoły Rzemieślniczej inż. Stanisława Baca oraz naczelnika straży Jana Jarno, ponownie usypano uprzednio zniszczony przez rosyjskiego zaborcę, kopiec Kościuszki w Olkuszu.

Pierwotnie kopiec mieszkańcy Olkusza usypali w 1861 r., w celu uczczenia 44. rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki. Na szczycie kopca postawiono dębowy krzyż z koroną cierniową. Kopiec poświęcono 15 października 1861 r. W czasie powstania styczniowego Rosjanie ukarali Olkuszan za usypanie kopca: jego budowniczych zesłali na Syberię a Kopiec zburzyli. Prace nad ponownym usypaniem Koca, podjęte w 1917 r. trwały dwa tygodnie. Odbudowany Kopiec poświęcono w październiku 1917 r.

Na przełomie 1917/1918 zorganizowano wybory do Sejmiku Powiatowego.

Efektom wyborów było powstanie Wydziału Powiatowego, który tworzyli: Józef Kotnis, Józef Gurbiel, Ignacy Świętochowski, Antoni Mikiewicz, Aleksander Keferstein, Jerzy Stamirowski.

Wskutek przekazania przez państwa centralne Chełmszczyzny Ukraińskiej Republice Ludowej, w dniu 14 lutego 1918 r. olkuska Rada Miejska zerwała stosunki z Austriakami. W dniu 18 lutego tegoż roku na olkuskim rynku miała miejsce demonstracja.

Podobna patriotyczna manifestacja na olkuskim rynku odbyła się po wydaniu w dniu 7 października 1918 r. przez Radę Regencyjną Królestwa Polskiego deklaracji niepodległości.

W dniu 1 listopada 1918 r. olkuska młodzież, w tym uczniowie z olkuskiej Szkoły Rzemieślniczej, zbrojnie zdobyła budynek austriackiej komendy powiatowej. Na terenie Olkusza i powiatu rozbrajano Austriaków, m. in. stacjonujących w fabryce naczyń emaliowanych Westena.

W dniu 2 listopada tegoż roku komendant austriacki oddał swoją władzę ppłk. Polakowi - Jakubowi Niewiadomskiemu, a ten z kolei powierzył władzę burmistrzowi Olkusza – Karolowi Radłowskiemu.

W tym dniu przybył z Klucz do Olkusza pułk ułanów, którzy wieczorem, na olkuskim rynku złożyli przysięgę wierności Polsce.

Ziemia Olkuska była wolna od zaborców.

W dniu 11 listopada 1918 r. Polska odzyskała niepodległość.

W tym dniu w Olkuszu powstał ochotniczy V Batalion Strzelców Olkuskich im. płk. Francesco Nullo, pod dowództwem por. Bogdana Ferencowicza, który brał udział w odsieczy Lwowa (1918-1919). W Batalionie walczyli także uczniowie olkuskiej Szkoły Rzemieślniczej.

W listopadzie 1918 r. grupa olkuskich harcerzy wstąpiła do ochotniczego Batalionu Harcerskiego Wojska Polskiego, który zawiązał się w Warszawie.

W 1919 r. w związku z zagrożeniem ze strony Rosji, w kontekście powstania Głównego Inspektoratu Armii Ochotniczej pod dowództwem gen. Józefa Hallera, w Olkuszu powstał **batalion Armii Ochotniczej**. W tym też roku, we wrześniu, do Olkusza przyjechał gen. Józef Haller.

W wojnie polsko-bolszewickiej walczyli także olkuszanie.

Mieszkańcy Ziemi Olkuskiej, w tym uczniowie Szkoły Rzemieślniczej w Olkuszu, brali udział również w powstaniach śląskich.

Spółeczność Ziemi Olkuskiej zawsze wykazywała się patriotyczną postawą, wniosła ogromny wkład na rzecz powstania niepodległej Polski i złożyła ogromną daninę krwi podczas walk o niepodległość Ojczyzny.

Udział mieszkańców Ziemi Olkuskiej w Legionach J. Piłsudskiego.

W latach 1914 – 1918 mieszkańcy Ziemi Olkuskiej walczyli w Legionach Józefa Piłsudskiego.

Legiony Józefa Piłsudskiego zostały powołane w dniu 16 sierpnia 1914 r. Pierwszą jednostką legionów była Pierwsza Kompania Kadrowa, która powstała 3 sierpnia 1914 r. W tymże miesiącu **w 1914 r. w Olkuszu rozpoczęło swoją działalność biuro werbunkowe, prowadzone przez dr Stefana Buchowieckiego**, a następnie kolejno przez: Mieczysław Buła ps. Nabelak, Zdzisław Kąkolewski, Ryszard Burda.

W 1916 r. przy okazji uczestnictwa w obchodach drugiej rocznicy bitwy pod Krzywopłotami, Komendant Legionów Polskich – Józef Piłsudski, odwiedził Olkusz. Podczas trzydniowej wizyty w Srebrnym Grodzie, **w dniu 20 listopada 1916 r., Józef Piłsudski złożył wizytę w olkuskiej Szkole Rzemieślniczej, gdzie w Księdze Protokołów Rady Pedagogicznej, wpisał pamiętne słowa, które stały się mottem działań Szkoły:**

„Sztuka łamania przeszkód najczęściej jest sztuką nieuwważania tego czy owego za przeszkodę.”

Owoce tej wizyty było m. in. zwiększenie liczby ochotników wstępujących do Legionów Polskich.

W dniu 11 listopada 1918 r. w Olkuszu zaczął działać V Batalion Strzelców Olkuskich im. płk. Francesco Nullo, pod dowództwem Bogdana Ferencowicza. Batalion ten pod dowództwem kpt. Tomasza Mazurkiewicza brał udział w odsieczy Lwowa. W walkach prowadzonych na Kresach śmierć poniosło 250 mieszkańców regionu olkuskiego.

Harcerze olkusczy także walczyli o niepodległość Polski: starsi harcerze wstąpili do warszawskiego batalionu Harcerskiego Wojska Polskiego, a młodszy byli członkami Straży Obywatelskiej.

Na jesieni w 1918 r. w Wolbromiu zaczęto formować 1. Pułk Ułanów Krechowieckich, w którym walczyli mieszkańcy Ziemi Olkuskiej.

Informacje dotyczące legionistów Józefa Piłsudskiego, znajdują się w Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku (biogramy legionistów) oraz w publikacjach:

- „Lista Starszeństwa Oficerów Legionów Polskich w dniu oddania Legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917)”

- „Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.1921 r.”

- W. K. Cygan „Oficerowie Legionów Polskich 1914- 1917, t. 1-5, Warszawa 2005-2007,

- „Lista strat Legionów Polskich”, [w] Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, dostępny online, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/results?q=Lista++strat++Legion%C3%B3w+Polskich&action=SimpleSearchAction&type=-6&p=0>, (dostęp 08.05.2020),

- „Lista Chorych, Rannych, Zabitych i Zaginionych Legionistów do Kwietnia 1915 roku”,

- „Lista Strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918 – 1920”,

- „Wykaz Legionistów Polskich 1914-1918”, [w] Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, dostępny online, <https://muzeumsp.pl/aktualnosc/internetowy-wykaz-legionistow-polskich-1914-1918/>, (dostęp 08.05.2020),

- J. Cisek, K. Stepan, „Lista strat Legionów Polskich 1914-1918”, Kraków 2006,

- „Księga Pamiątkowa Liceum w Olkuszu: 1916 – 1956”, red.: Innocenty Libura, Janina Majewska, Janusz Hryniewicz, Kraków, 1957.

W „Księdze Pamiątkowej Liceum w Olkuszu: 1916 – 1956”, red.: Innocenty Libura, Janina Majewska, Janusz Hryniewicz, na str. 17, znajdują się nazwiska uczniów olkuskiej Szkoły Rzemieślniczej, którzy walczyli na Kresach. Są to:

**Michał Bartkiewicz,
Józef Cieślik,
Edmund Domicz,
Antoni Gniewczyński,
Szczepan Gorajczyk,
Ludwik Kalisz,
Zygfryd Kasprzyk,
Jakub Kiszka,
Władysław Kiszka,
Jakub Krawiec,
Władysław Kulesza,
Bolesław Kwiatkowski,
Michał Lutyński,
Dydak Malinowski,**

Wacław Marczewski,
Michał Okrajni,
Henryk Piotrowski,
Franciszek Sadowski,
Jan Skubis,
Józef Sośnierz,
Apoloniusz Strzelecki,
Piotr Szybowski,
Michał Śliwicki,
Władysław Woszczek,
Aleksander Żelawski.

Oto spis mieszkańców Ziemi Olkuskiej, którzy walczyli w Legionach Józefa Piłsudskiego:

Barczyński Stefan ur. 1893 r.,
Bazgieł Aleksander ur. 1896 r.,
Bień Walenty ur. 1897 r.,
Błaut Wincenty ur. 1897 r.,
Bok (Bock) Józef ur. 1898 r., pochowany w Olkuszu,
Brylski Tomasz ur. 1875 r.,
Buchowiecki Stefan ur. 1863 r., pochowany w Olkuszu,
Buła Mieczysław ur. 1895 r.,
Burda Rudolf ur. 1877 r.,
Chrzanowicz Henryk ur. 1894 r.,
Cieślikowski Józef Sylwester ur. 1890 r.,
Fira Piotr ur. 1884 r.,
Friedman Jakub ur. 1899 r.,
Gąsior Leon ur. 1897 r.,
Glückstein Henryk ur. 1895 r.,
Gołąb Józef ur. 1888 r.,
Gruja Józef ur. 1894 r.,
Grzywa Jan ur. 1895 r.,
Haberka Władysław ur. 1895 r.,
Jabłoński Andrzej ur. 1876 r.,
Janicki Eugeniusz ur. 1898 r.,
Kański Marian ur. 1893 r.,
Kąkolewski Jan Zdzisław ur. 1893 r.,
Kleck Jakub ur. 1890 r.,
Knapik Jan ur. 1891 r.,
Kolasiński Marian ur. 1896 r.,
Koliński Marian ur. 1894 r.,
Krążnicki Józef ur. 1894 r.,
Krzywicki Augustyn ur. 1897 r.,
Kwiatkowski Stanisław ur. 1895 r.,
Lesicki Jan ur. 1893 r.,
Machnik Adam ur. 1897 r.,
Mochonbaum Leon ur. 1890 r.,

Malik Andrzej ur. 1894 r.,
Majos Jan ur. 1895 r.,
Malinowski Piotr ur. 1879 r.,
Mentel Ludwik ur. 1894 r.,
Merda Józef ur. 1895 r.,
Mitera Józef ur. 1897 r.,
Nawrot Franciszek ur. 1897 r.,
Nowacki Franciszek ur. 1870 r.,
Nowakowski Stanisław ur. 1885 r.,
Oskierka – Kramarczyk ur. 1890 r.,
Paderewski Stanisław ur. 1875 r.,
Paradystal Maksymilian ur. 1875 r.,
Pawlik Leon ur. 1893 r.,
Pączek Wawrzyniec ur. 1896 r.,
Pielka Wincenty ur. 1895 r.,
Pięta Józef ur. 1897 r.,
Rabęda (Rabenda) Jarosław ur. 1895 r. uczeń Szkoły Rzemieślniczej w Olkuszu,
Radziński Zygmunt ur. 1897 r.,
Skawiński Eugeniusz ur. 1896 r.,
Sonła Michał ur. 1896 r.,
Sroka Stanisław ur. 1894 r.,
Stalmaski Jan ur. 1895 r.,
Supernak Andrzej ur. 1887 r.
Sworzeń Kazimierz ur. 1895 r.,
Ślęzak Franciszek ur. 1893 r.,
Trzeciński Józef ur. 1897 r.,
Wojciechowski Piotr ur. w Olkuszu,
Wojtaszek Adam ur. 1891 r.,
Wojtaszek Piotr ur. 1898 r.,
Wolczyński Andrzej ur. 1897 r.,
Zadencki Ryszard ur. 1893 r.,
Zgadziej Stefan ur. 1895 r.,
Zięba Kazimierz ur. 1888 r.,
Zyguta Józef ur. 1895 r.,
Żak Jan ur. 1886 r.

Mieszkańcy Ziemi Olkuskiej złożyli ogromną daninę krwi w odzyskanie Niepodległości Polski.

Źródła:

-Biuro Promocji i Informacji Publicznej UMiG Olkusz, Olkuszanie dla niepodległej, Materiał Informacyjny Miasta i Gminy Olkusz wydany z okazji 100 lecia odzyskania niepodległości, Urząd Miasta i Gminy w Olkuszu, Olkusz, 2018;

-Olkusz czasów Jana Jarny [online], WYDAWNICTWO POWIATOWEJ I MIEJSKIEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ W OLKUSZU W RAMACH PROJEKTU „OLKUSZ CZASÓW JANA JARNO [dostęp: 11

maja 2020], Dostępny w Internecie: <<https://www.biblioteka.olkusz.pl/images/do-pobrania/ulotka-olkusz-czasow-jana-jarny.pdf>>;

-Katarzyna Ponikowska, I wojna światowa na ziemi olkuskiej i chrzanowskiej [online], Wiadomości Olkusz nasze miasto, [dostęp: 11 maja 2020], Dostępny w Internecie: <<https://olkusz.naszemiasto.pl/i-wojna-swiatowa-na-ziemi-olkuskiej-i-chrzanowskiej/ar/c1-2398119>>.

-Sypień Jacek, Mieszkańcy ziemi olkuskiej w Legionach Polskich Józefa Piłsudskiego 1914 – 1918, [W:] Ilcusiana, 2(11)/2014, Olkusz, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Olkuszu.

Iwona Rams z ZS Nr 1 w Olkuszu